

זורק את הדם ואוכל את השאר. וכן ברבינו יהונתן על הרי"ף (פי"ב מ"ג, קמ"ט ע"א): „וביציים מוזרות (כלומר, שפטורות משלוח הקן) בני אכילה ניהו, כדאמרי' בעלמא ביציים מוזרות הנפש היפה תאכלם, ואפילו הכי פטורי משום היקשא דאפרוחים, שאם היו כל כך מוזרות שהיה קורט של דם נמצא על חלמון שלה, כיון שאסורין באכילה וכו'". הרי לך ברור שפירש: מצא באחת מהן דם וכו', דהיינו שהיו כל כך מוזרות שמצא דם באחת מהן מ"מ אוכל את השאר, אבל אם היו מוזרות עד כדי כך שמצא דם על החלמון אסורות.⁹⁷ ואעפ"י שר' יהונתן בעצמו פירש בפ"ג (עמ' ע"ג) את הברייתא כרש"י שמדברים בביציים מוזרות דספנא מארעא, וממילא אין כאן חשש אפרוח, מ"מ לא חילקו בביציים, ודין ביציים מוזרות שמצא בהן דם כדין ביציים שאינן מוזרות. ואם מצא דם על החלמון אסורה, משום דשדא תיכלא בכולה „ואיכא אסורא דרבנן, דדמי לריקמה“ (רבינו יהונתן הנ"ל סוף עמ' ע"ג). והואיל וביציים שאינן מוזרות יש חשש דאורייתא בדם,⁹⁸ הרי גזרו גם בביציים מוזרות הספונות מן הארץ.⁹⁹ ומלמדת אותנו הברייתא כאן שאעפ"י שבביציים הללו אין חשש אפרוח. מ"מ זורק את הדם ואינו אוכלו.

אבל מסדור דברי הר"מ (פ"ג מה' מאכלות אסורות ה"ט) מוכח שפירש שבכא זו מדברת בביציים דעלמא, כלומר בביציים שאינן מוזרות. ובר"ן (פ"ג סי' תשפ"ו הנ"ל) פירש שמדברים כאן בביציים מוזרות, ובלבד ביציים מוזרות שבאו מזכר, אבל בביציים דספנא מארעא אף הדם מותר.¹⁰⁰

23. אוכל דגים וחגבים וכו'. לפי גירסא זו אף כאן ההלכה דבוקה לשלפניה, כלומר, בעל נפש היפה אוכל דגים וחגבים חיים ומתים, ועיין מ"ש להלן ד"ה בין חיין (ועיין מ"ש לעיל ד"ה נפש). ובתוספ' חולין ס"ד ב':¹⁰¹ אוכל דם דגים או חגבים בין חיין בין מתים. ובס' דמשק אליעזר לחולין (קע"א סע"ב) מעתיק משם: ואוכל דם דגים או דם חגבים וכו'. ולגירסא זו בוודאי הפירוש כמ"ש לעיל, ולא עוד אלא שגם בסיפא בדם גרידא עסיקין, וכסיגנון המשנה (כריתות פ"ה מ"א): דם ביציים דם דגים דם חגבים וכו' אין חייבין עליהם. ואין מדברים כאן בחגבים עצמם. עיין מ"ש להלן.

ברם כמעט ברור¹⁰² שהגירסא הנכונה היא בד ובכ"ע: אוכל א דם דגים וכו'. וכן מעתיקים בשם התוספתא ר"ן גאון במגילת סתרים¹⁰³ ובעיטור¹⁰⁴ (בשם רב נסים), בתוספ' שבת צ' ב' ד"ה דלא, ע"ז ל"ח א' ד"ה לעולם, חולין ס"ו א' ד"ה במאי, חידושי הרשב"א כת"י ע"ז ל"ח א' ובחידושו לחולין ס"ה סע"ב, תוה"ב שלו, בית ב' ריש ש"ה, נ"ו ע"א, שו"ת שלו ח"א סי' שס"ד, מאירי חולין עמ' 249 וע"ז עמ' 128, סמ"ג עשין סוף ס"ב, קל"ט ע"ד, הגה"מ (משמו) פ"א מה' שחיטה ה"ג אות ג', הגהות מרדכי חולין ספ"ג ריש סי' תש"מ, שו"ת יכין ובוטו

⁹⁷ ועיין בר"ן שם פ"ג ריש סי' תשפ"ו ד"ה ת"ר.

⁹⁸ עיין בתוספ' שם ס"ו ב' ד"ה והוא, ברשב"א שם ובתוה"ב שלו, בית ג' ש"ה, פ"ה ע"ב.

⁹⁹ עיין בתוספ' הנ"ל מ"ש בשם הירושלמי כאן פ"י ה"י.

¹⁰⁰ ועיין בחי' הרשב"א ובתוה"ב הנ"ל, במאירי חולין, עמ' 246, ובטיו"ד סי' ס"ו ובכ"י שם.

¹⁰¹ סד"ה גיעולי. וכ"ה שם בכל הרפוסים הישנים מר' פיזארו ואילך.

¹⁰² אני אומר „כמעט“ ברור, אעפ"י שבתוספות עצמן שנביא להלן מעתיקים כג' ד וכ"ע, מ"מ

ראייה גמורה אין כאן, מפני שבתוספות שם העתיקו כנראה מן הר"ש משנץ. והרי אפשר שכאן העתיקו מן התוספתא עצמה.

¹⁰³ סעדיאנה של שכטר, עמ' 62. ועיין בלקוטים של פוננסקי ממגילת סתרים סי' נ"ז, עמ' 72

ואילך. ועיין במפתח למגילת סתרים שפרסם הר"ש אסף בתרביץ שי"א, עמ' 249, ובהע' 6 שם.

¹⁰⁴ ה' שחיטה ש"ב ח"ג, הוצ' רמא"י, כ"ה ע"ב.

ח"א סי' ס"ד, כ' ע"א וע"ב, מגיד משנה להר"י כלק¹⁰⁵ פ"א מה' שחיטה ה"ג. ולפי גירסא זו הלכה זו נוהגת בכל אדם, ולא דוקא בנפש היפה.

ובגמרא (חולין כ"ז ב') למדנו שדגים אינם טעונים שחיטה מן הכתוב (במדבר י"א, כ"ב) הצאן והבקר ישחט להם וכו' כל דגי הים יאסף להם, והואיל וכתוב אסיפה במקום שחיטה ש"מ באסיפה בעלמא סגי.¹⁰⁶ אבל לא נחבאר מניין לנו שחגבים אינם טעונים שחיטה. ובשאלות (בהעלותך ריש סי' קכ"ד): למימרא דדגים לא בעי שחיטה, וחגבים בתר דגים כתיבי. וכ"ה בה"ג.¹⁰⁷ ובר"מ פ"א מה' שחיטה ה"ג: וכתגבים נאמר (ישעיה ל"ג, ד') אסף החסיל, באספה לבדה.¹⁰⁸ וכבר תמהו הראשונים¹⁰⁹ שהרי אספה זו אינה כתובה אצל שחיטה.¹¹⁰

ולעצם הדין כבר הוכיחו בראשונים הג"ל מכמה מקומות בתלמוד שחגבים אינם טעונים שחיטה. וכן בפרקי דר"א פ"ט:ט¹¹¹ ואלו ששרצו מן המים, דגים וחגבים נאכלין שלא בשחיטה. ובשאלה לרב האי¹¹² מובא בשם רב סעדיה שאסר חגבים מתי"ם.¹¹³ ואחרוני הרבנים והחכמים¹¹⁴ סמכו על הגירסא המשובשת בב"י יו"ד סי' י"ג שהעתיק בשם העיטור: חיים. ועל פיו הגיה ר' מאיר יונה בעיטור שם, עיין בהערות שלו. ברם בב"י בד"ר: מתי"ם.¹¹⁵ וכן מעתיק בשם העיטור בכ"מ פ"א מה' שחיטה ה"ג. וד"ר שמואל פוזננסקי רמ"ז¹¹⁶ לדברי השומרוני מנג'א בן צדקה שמהם מוכח שר' סעדיה התיר אף חגבים מתי"ם.

וג"ל שע"פ דברי השומרוני ושיטת הקראים נוכל לשער מקור הטעות שייחסה לרב סעדיה. ואלו הם דברי השומרוני:¹¹⁷ ואספה פירושה הנכון מיתת הדג באויר ביד אנשי האמונה, ויש מן הקראים הסבורים שצידתו היא שחיטתו, ולא יעלה על הדעת להתיר מה שצדהו הגוי וכו', והנה חשב הפיומי (כלומר, רב סעדיה) וסייעתו שהדג המת במקום חיותו אינה נבלה, מפני שאין התורה קוראת למתים שבדגים נבלה. ולפי ההקיש הזה למדו את דין החגב כשהוא מת באויר וכו'. הרי לך שויכוח רב סעדיה עם הקראים נגע באיסור דגים שמתו במים, וחגבים שמתו באויר. וכן אומר הקראי אליהו בשייצי (אדרת אליהו, עניין שחיטה פכ"ג, ס"ט ע"ד): ומהם אמרו כי צריך שתהיה האספה בעת הצדיה, לא אם ימות מיתת עצמו תוך

¹⁰⁵ עיין מ"ש עליו בתס"ר ח"ב, עמ' 217, הע' 1.

¹⁰⁶ ועיין במדרשות שנוצין להלן הע' 119.

¹⁰⁷ שחיטת חולין ד"ו קכ"ז ע"ב; ד"ב, עמ' 518. והביאו ברש"י חולין ס"ו א'.

¹⁰⁸ ברשב"א (חולין כ"ז ב' ד"ה הכא; שו"ת שלו ח"א סי' שס"ד ותו"ב בית ב' ריש ש"ה, נ"ו ע"א) הביא דרשה זו בשם בעל ההלכות. ולא יתכן שכיון לבה"ג שהרי הוא מביא אותו אח"כ בשם רש"י כגירסא שלפנינו. וקרוב לוודאי שכוונתו היא לר"ף חולין פ"ג סוף סי' תש"צ, ונשמטה הלכה זו בהוצאות שלנו. ועיין בר"ן שם.

¹⁰⁹ עיין רשב"א הנ"ל ועוד.

¹¹⁰ ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ד' ובברכי יוסף יו"ד סי' י"ג ס"ק ב'.

¹¹¹ והעיר עליו הר"י הילמן ז"ל באור הישר לחולין ס"ו סע"א.

¹¹² הפלס ש"ב, עמ' 74; גיאניקה של הר"ל גינצבורג ח"ב, עמ' 62.

¹¹³ וכ"ה (מתי"ם) במפתח לס' מגילת סתרים הנ"ל (לעיל סוף הע' 103) ובעיטור הנ"ל (לעיל הע' 104).

¹¹⁴ עיין בהעמק שאלה לשאלות הנ"ל; הרכבי בהפסגה ש"ה, עמ' 54; פוזננסקי במגילת סתרים הנ"ל (לעיל הע' 103) ועוד.

¹¹⁵ עיין בב"ח ובפרישה שם אות ג'. ועיין מ"ש בס' שארית יהודה (הר"ש טאישאצק) ג' ע"ב ובס' דמשק אליעזר חולין פ"ב, נ"ה ע"ד, ובכנה"ג ב"י יו"ד סי' י"ג ס"ק ז'.

¹¹⁶ צייטשריפט פה"ב ח"ד, עמ' 74.

¹¹⁷ לפי וורעשנער, סאמאריטאנישע טראדיציאונען, עמ' 52. התרגום העברי הוא של גיסי ד"ר אברהם הלסין.

המים וכו'. ולהלן שם (פכ"ד) כתב על החגבים: שמרבית החכמים אמרו שאסיפתם תהיה ע"י מים קרים, הפך אסיפת הדגים שטבעם בתוך המים ומותרת (כנראה שצ"ל: ומיתתם) ע"י האויר, ושרצי העוף טבעם באויר ואסיפתם ראוי להיות במים. וכן בויכוחו של קירקסאני¹¹⁸ לא נזכרו אלא דגים מתים הצפים על פני המים.¹¹⁹ נמצאנו למדים שרוב סעדיה רצה להוכיח לקראים "שהדג שמת בבית חיותו" אינו נבילה, והוא הדין "בחגב שמת באויר" (כדברי השומרוני הנ"ל). וכנראה שמי שהוא טעה לחשוב שרוב סעדיה לא התיר אלא כשהחגב מת באויר דווקא. ועיין להלן.

וכר"מ (פ"א מה' שחיטה ה"ג): לפיכך אם מתו (כלומר, הדגים) מאיליהן בתוך המים מותרין. וכבר התקשו בלשונו למה נקט רבינו בתוך המים דוקא, אבל ברור שרבינו השתמש כאן במקורות הגאונים שהזכירו מפורש (נגד הקראים) שאפילו מת בתוך המים מותר, ומכ"ש אם מת מחוץ למים (עיין בב"ח יו"ד סי' י"ג). ובדמשק אליעזר (חולין פ"ב, נ"ה סע"ד) כתב: "ואפשר דגם הרמב"ם לא התיר דגים מתים אלא כשמתו תוך המים בדוקא דה"ל מתו במקום חיותן. ורבי סעדיה מיירי במתו ביבשה ודו"ק". ומכיון שראינו שרוב סעדיה הזכיר מפורש שדגים וחגבים שמתו במקום חיותן מותרין, הרי אין פלא שמי שהוא טעה לחשוב להפך שחגבים שלא מתו במקום חיותן אסורין, כמו שפירש הרב הנ"ל את דברי הר"מ.

וכרשד"ם יו"ד סי' י"ג (ד' שלוניקי ב' ע"א): ויש מי שאוסר הדגים אם מתו בתוך המים. וכן בשארית יהודה (ר' שמואל טאיטאצאק, ג' ע"ב): נראה דרבינו סעדיה ז"ל במתים קמיירי, והטעם, דבעינן אסיפה בעודם חיים, והשתא לא תיקשי ליה התוספת דשרי בין מתים בין חיים, דהתם מיירי שנאספו בעודם חיים ואח"כ מתו, אבל רבינו סעדיה מיירי שמתו במים קודם אסיפתם. וייחסו לו רבותינו לרב סעדיה דעה קראית!¹²⁰ אבל רב האי הרי ידע מנהג הקראים, ולפיכך אמר:¹²¹ "ומאן דאמרין מתים אסורין. אטו לשחיטה מצרכי להו, או לחניקה ביד ישראל", כלומר, אתמה.

בין חייין בין מתין וכו'. עיין מ"ש לעיל. ובסמ"ג (עשין סוף ס"ב, קל"ט ע"ד) העתיק (בשם הר"ש משנץ): בין חיים בין שחוטים. וכ"ה בסמ"ג ד' רומי ובכת"י על קלף, וכן מעתיק (בשמו) בהגה"מ פ"א מה' שחיטה ה"ג הנ"ל. וברור שגירסא משובשת היא, וכל הראשונים שהבאנו לעיל מעתיקים: בין מתים. וכן מביאים בתוספ' (שבת צ' ב') בשם הר"ש משנץ עצמו. ובתוספות שאלו מבבלי שבת (צ' ב') שמוכח משם שאסור לאכול חגב חי משום בל תשקצו, ותירצו שחיים כאן לאו דווקא, אלא שמותר לאכול מהם חתיכות חתיכות כשהם חיים (ואין כאן אבר מן החי), אבל לאוכלם כשהם שלמים אסור. וכ"ה בשו"ת הרשב"א ח"א סי' שס"ד הנ"ל. ובהגהות מרדכי (חולין ספ"ג) מעתיק את התוספתא, ומוסיף: "כלומר בין מצאן חיים בין מצאן מתים". ופירושו שאם מצאם חיים ממית אותם, ואם מצאן מתים אוכלם כמות שהם.

24–23. יין של תרומה שנפל וכו'. במשנתנו רפ"א: נותנין את היין למורייס. ואמרו בירושלמי שם שמשנתנו כרבי (והיינו כת"ק כאן, עיין להלן) שאוסר לזרים יין של תרומה שנפל לתוך המורייס, ומכאן שלא בטל ע"ג המורייס. והטעם מתברר מתוך הבבלי ע"ז (ל"ח סע"ב) שלדברי רבי הוא נותן את היין "כדי למתוקי טעמא", וממילא אינו בטל ע"ג המורייס, ומותר לתתו לשם לכתחילה. ועיין להלן.

¹¹⁸ עיין בהוצ' הרכבי, עמ' 292, ובתרגום נימוי, עמ' 25.

¹¹⁹ ואף הקראים לא הצריכו שחיטה בדגים, אלא הצריכו שימיתו אותם מחוץ למים. ועיין מ"ש

בתס"ד ח"א, עמ' 57. ועיין בב"ר רפ"ז הוצ' תיאודור, עמ' 50, ובמקבילות שצינו שם.

¹²⁰ ושם חשבו שהם אסורים משום בל תשקצו.

¹²¹ עיין לעיל הע' 112.